

Ks. dr Dawid Ledwoń, SBP 312

ŚWIADECTWO OJCA W CZWARTEJ EWANGELII W ŚWIETLE NAJNOWSZYCH BADAŃ EGZEGETYCZNYCH¹

Dlaczego temat świadectwa Ojca?

U początków każdego badania naukowego znajduje się zawsze pytanie o ich przedmiot oraz sensowność. Nie wyważamy przecież otwartych drzwi. Naszym dociekaniom towarzyszy raczej świadomość, że ktoś przed nami – bardziej lub mniej – zdążył je uchylić. Natomiast nowe spojrzenie pozwoli powiększyć szczelinę, przez którą do naszego poukładanego świata wiedzy wniknie jeszcze więcej światła prawdy, odkrywanej w relacji z żywym Słowem Boga. Nie inaczej jest z refleksją nad świadectwem Ojca w czwartej Ewangelii. Choć oczywiście zostało ono przez komentatorów i egzegetów odczytane, a następnie opisane – czego dowodem są chociażby szczegółowe monografie Norberta Broxa² i Johanna

---

¹ Artykuł został przygotowany na podstawie rozprawy doktorskiej D. Ledwoń, Świadectwo Ojca w czwartej Ewangelii. Studium egzegetyczno-teologiczne, Katowice 2015 i zawiera przeredagowaną wersję zawartego w niej stanu badań, a także oryginalnych wyników analiz egzegetycznych autora dysertacji. Promotorem doktoratu był prof. UŚ ks. dr hab. Artur Malina, zaś recenzje przygotowali ks. prof. dr hab. Janusz Kręcidło oraz ks. dr hab. Józef Kozyra. Projekt rozprawy został wcześniej pozytywnie zaopiniowany przez Narodowe Centrum Nauki w Krakowie, które przyznało grant na przeprowadzenie niezbędnych do jego realizacji badań (Sygn. proj. w NCN: 2011/01/N/HS1/00985. Okres realizacji projektu: 14.12.2011 – 13.06.2014.).

² N. Brox, *Zeuge und Märtyrer. Untersuchungen zur frühchristlichen Zeugnis-Terminologie*, München 1961.

Beutlera³ – to jednak zabrakło ustalenia sposobów oraz miejsc świadczenia Boga Ojca o swoim Synu. Kwestią otwartą pozostawało do tej pory znaczenie oraz rola anonimowych świadectw o Jezusie⁴, wreszcie odpowiedź na pytanie o funkcję świadectwa Ojca w strukturze Ewangelii Jana i o relację tego tematu z pozostałymi.

Autor najnowszego polskiego komentarza do Ewangelii Jana – Stanisław Mędała – wymienia łącznie siedem głównych tematów teologicznych. Są nimi: objawienie Boga jako Ojca, chrystologia, pneumatologia, soteriologia, eklezjologia, wiara, poznanie oraz miłość⁵. Przedstawiony katalog wyraźnie odzwierciedla dotychczasowe kierunki badawcze, którymi przez długie dziesięciolecia podążali uczeni, traktując obecne w czwartej Ewangelii świadectwo jako ważną, ale ciągle jedną z wielu kategorii objawienia się Boga i potwierdzenia tożsamości Jezusa Chrystusa. Tymczasem już samo rozmieszczenie w tekście Jana wyrazów „świadczyć”, „świadcstwo” oraz terminów, które im towarzyszą, a odnoszą się do Boga jako Ojca, sugeruje zmianę w podejściu badawczym. Dzięki niej można bowiem zobaczyć, że świadectwo Ojca nie stanowi wyłącznie kategorii, nie pełni tylko roli środka wyrazu osoby czy tworzonych przez nią relacji, ale jest tak naprawdę wiodącym tematem Ewangelii Jana; tematem, który – jak wykazuje Luis Sánchez Navarro⁶ – decyduje o strukturze czwartej Ewangelii.

Dlaczego jednak wcześniej nie zwracano uwagi na taki właśnie charakter omawianego świadectwa? Czy jest to wynik podążania przetartymi wcześniej szlakami, skutek ulegania dominującym w teologii oraz w egzegezie biblijnej tendencjom, a może jest to efekt „kanonizowania” utartych opinii bez podjęcia z nimi konstruktywnej polemiki? Odpowiedź na postawione pytania przynosi analiza dotychczasowych osiągnięć egzegetycznych.

1. Obecny stan badań

Do połowy XX wieku w biblistyce niewiele uwagi poświęcono paterologii czwartej Ewangelii, co ilustruje skromna liczba publikacji, a także niebezpo-

---

³ J. Beutler, *Martyria. Traditionsgeschichtliche Untersuchungen zum Zeugnisthema bei Johannes*, Frankfurt 1972.

⁴ D. Ledwoń, *Świadcstwo Ojca w czwartej Ewangelii*, s. 38.

⁵ Zob. S. Mędała, *Ewangelia według św. Jana (rozdziały 1-12). Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Częstochowa 2010, s. 208-219.

⁶ L. Sánchez Navarro, *Estructura testimonial del Evangelio de Juan*, *Biblica* 86/2005, s. 511-528.

średni lub zbyt wąski sposób ujęcia w nich omawianego przez nas zagadnienia⁷. Przyczyn tego zjawiska należy upatrywać w radykalnym historycyzmie, który silnie rozpowszechnił się w teologii biblijnej⁸ przełomu XVIII i XIX stulecia oraz skupił refleksję na chrystologii. Natomiast Bultmannowska koncepcja demitologizacji Ewangelii pogłębiła tę tendencję w badaniach nad Nowym Testamentem. Istotny zwrot w teologii biblijnej przyniosły dopiero lata pięćdziesiąte ubiegłego wieku. Wtedy bowiem bardziej zaczęto wiązać chrystologię Ewangelii z refleksją nad pozostałymi Osobami Trójcy oraz dziełem każdej z nich. Tekst Jana, w którym bardzo mocno zaznaczony jest temat ojcostwa Boga i Jego świadectwa, okazuje się być szczególnie interesującym przedmiotem badań⁹. Zdaniem Allana Barr'a idea świadectwa o Jezusie w czwartej Ewangelii ma na tyle wpływowy charakter, że można wskazać jej obecność nawet jeśli w tekście nie jest ona wyrażona wprost¹⁰. W jaki jednak sposób wskazywali na nią egzegeci i czy ścieżki ich poszukiwań oraz sposoby ujęcia przez nich świadectwa Ojca w czwartej Ewangelii można jakoś sensownie sklasyfikować?

Odpowiadając na to pytanie należy wstępnie zaznaczyć, że bardzo trudno sprowadzić do wspólnego mianownika badania poszczególnych autorów. Prace każdego z nich łączy bowiem zwykle kilka ujęć analizowanego przez nich tematu świadectwa Ojca. Dlatego dokonując klasyfikacji sposobów jego przedstawiania, sensownym wydaje się, by wziąć pod uwagę dominację jednego z ujęć. Dzięki temu kryterium można wskazać trzy sposoby przedstawiania świadectwa Ojca w czwartej Ewangelii. Najliczniej i najczęściej reprezentowane stanowią ujęcia relacyjne. Kolejny wskazuje na jego profil jurydyczno-teolo-

---

⁷ Ten stan rzeczy odzwierciedla lektura dostępnej literatury: B.F. Westcott, *The Revelation of the Father: Short Lectures of the Titles of the Lord in the Gospel of St. John*, New York 1887; J.M. Shaw, *The Christian Gospel of the Fatherhood of God*, London 1924; J. Giblet, *Le témoignage du Père (Jean 5,31-47)*, Bible et vie chrétienne 9/1955, s. 49-59; A. Vanhoye, *Témoignage et vie en Dieu selon 4e évangile*, Christus 6/1955, s. 150-171; J. Bonsirven, *Le témoin du Verbe: Le disciple bien-aimé*, Toulouse 1956; I. de la Potterie, *La notion de témoignage dans Saint Jean*, w: J. Coppens, A. Descamps, É. Massaux (red.), *Sacra Pagina: Miscellanea biblica Congressus Internationalis Catholici de re biblica*, t. 2, Gembloux 1959, s. 193-208.

⁸ Po raz pierwszy tego terminu użył w tytule swojej pracy Wolfgang Jan Christmann (*Teutsche Biblische Theologie*, Kempten 1629). Por. H. Filser, *Dogma, Dogmen, Dogmatik: eine Untersuchung zur Begründung und zur Entstehungsgeschichte einer theologischen Disziplin von der Reformation bis zur Spätaufklärung*, Münster 2001, s. 407.

⁹ D. Ledwoń, *Świadectwo Ojca w czwartej Ewangelii*, s. 10-11.

¹⁰ Por. A. Barr, *The Factor of Testimony in the Gospels*, The Expository Times 49/1938 nr 9, s. 406.

giczny. Wreszcie ostatni sposób uwypukla teologiczne znaczenie omawianego świadectwa w strukturze czwartej Ewangelii¹¹. Przyjrzyjmy się zatem krótko każdemu z nich z osobna.

1. 1. Ujęcia relacyjne

Pierwszy z wymienionych sposobów przedstawiania świadectwa Ojca reprezentują prace Alberta Vanhoye¹², Charlesa Massona¹³, Jeana Gibleta¹⁴, Josepha Bonsirvena¹⁵, Jamesa Montgomeryego Boice'a¹⁶ oraz Karela Skalickyego¹⁷. Nie są to teksty jednorodne ani pod względem gatunku (monografie i artykuły), ani tym bardziej pod względem skali prezentowanego w nich tematu świadectwa Ojca (skupienie się na jednej lub kilku perykopach). Natomiast wspólnym przedmiotem zainteresowania dla każdego z wymienionych autorów jest silnie wyeksponowana w czwartej Ewangelii relacja Ojciec – Syn, która pozwala zgłębić prawdę o życiu wewnętrznym Jezusa oraz Trójcy. W ujęciu relacyjnym świadectwo Boże odzwierciedla nierozdzielną jedność działania Ojca i Syna, która ma być modelem życia wspólnoty wierzących, wspartej aktywnością Ducha Świętego.

Temat ojcostwa Boga i Jego świadectwa o Synu nie stanowi w czwartej Ewangelii zagadnienia odizolowanego. Nie wyczerpują go przecież wzmianki o tym, że Ojciec dał świadectwo, że świadczy. Temat ten musi być rozpatrywany w powiązaniu ze znakami oraz dziełami, które w odbiorze ludzi są interwencją Boga, a w świetle czwartej Ewangelii – objawieniem Jego chwały w Chrystusie. Choć uczeni różnią się w ocenie znaczenia wymienionych zdarzeń¹⁸, to zaliczają do nich: przemianę wody w wino podczas wesela w Kanie (2,1-11), uzdrowienie syna urzędnika królewskiego (4,46-54), uzdrowienie z niemocy człowieka przy sadzawce Betesda (5,1-18), nakarmienie pięciu tysięcy (6,1-14), chodzenie po wodzie (6,16-21), uzdrowienie niewidomego od urodzenia

¹¹ Por. D. Ledwoń, *Świadectwo Ojca w czwartej Ewangelii*, s. 11.

¹² A. Vanhoye, *Témoignage et vie*, s. 150-171.

¹³ C. Massona, *Le témoignage de Jean*, *Revue théologie et de philosophie* 38/1950, s. 120-127.

¹⁴ J. Giblett, *Le témoignage du Père (Jean 5,31-47)*, s. 49-59.

¹⁵ J. Bonsirven, *Le témoin du Verbe: Le disciple bien-aimé*, Toulouse 1956.

¹⁶ J.M. Boice, *Witness and Revelation in the Gospel of John*, Grand Rapids 1970.

¹⁷ C. Skalicky, *La gloria nel Vangelo di Giovanni*, Roma 1970.

¹⁸ Zdaniem J.M. Boice'a w *Witness and Revelation*, s. 91 niektóre dzieła mają bardziej doniosłe znaczenie oraz większy wpływ na zrozumienie prawdy objawionej oraz tożsamości Jezusa.

(9,1-41), wskrzeszenie Łazarza (11,1-46)¹⁹ oraz zmartwychwstanie Chrystusa (20,1-29). Wśród zewnętrznych świadectw Ojca wymienia się także wizję daną Janowi Chrzcicielowi w 1,32-34 oraz głos z nieba w 12,28²⁰. Wspólnym punktem odniesienia do refleksji nad świadectwem Ojca w Ewangelii Jana jest też apologia Jezusa po uzdrowieniu chromego przy sadzawce Betesda (5,31-47). Poważnym mankamentem wielu dotychczasowych badań jest brak ustalonych kryteriów występowania świadectwa w czwartej Ewangelii, prowadzący egzegetów do formułowania niestety mało konkretnych, czasem ogólnych wniosków.

W ujęciach relacyjnych mocno wybrzmiewa natomiast objawieniowy charakter świadectwa, którego adresatami są uczniowie Jezusa, Jego przeciwnicy, pozostali Żydzi oraz ci, których uzdrowił. Wzajemne świadectwo Ojca i Syna przedstawia się jako zaproszenie do wejścia z Nimi w relację i podjęcia dzieła świadczenia, którego kontynuatorem po śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa jest Duch Święty. Jego pojawienie się na scenie ewangelicznych wydarzeń, pozwala Janowi Chrzcicielowi odczytać w świetle Starego Testamentu kto jest Chrystusem i określić, że jest On Barankiem Bożym, który gładzi grzech świata (1,29.36). Natomiast po odejściu Jezusa Paraklet ma przypomnieć uczniom Jego słowa i czyny (14,26). Słusznie zauważają egzegeci, że chociaż rolą Ducha Świętego jest stymulowanie aktywności wspólnoty wierzących, to jednak niezmiennie inicjatorem świadczenia o swoim Synu jest Ojciec²¹. To spostrzeżenie prowadzi uczonych do zainteresowania się dziełem umiłowanego ucznia i ewangelisty, który spisując dokonane przez Jezusa znaki, przedstawia je jako godne wiary (20,30-31; por. 21,25). W refleksji nad tym świadectwem zabrakło jednak rozstrzygającej odpowiedzi na pytanie o jego naturę oraz relację z tym, które Jezus przypisuje „innemu” (5,32) i określa je mianem „większego od Janowego” (5,36). Z kolei w analizie spotkań Jezusa z Żydami słusznie zwrócono uwagę na apologetyczny charakter świadectwa Ojca, traktując je w kategoriach prawnych.

---

¹⁹ A. Vanhoye w *Témoignage et vie*, s. 154 podkreśla znaczenie uzdrowienia niewidomego od urodzenia (9,1-41) oraz cudu wskrzeszenia Łazarza (11,1-44).

²⁰ Tamże, s. 152-153.

²¹ Por. J. Bonsirven, *Le témoin du Verbe*, s. 108.

1.2. Profil jurydyczno-teologiczny świadectwa

Drugi ze sposobów odczytywania świadectwa, zaprezentowany w publikacjach Johna Clifforda Hindleya²², Severino Pancaro²³, Ignacego de la Potterie²⁴, Allisona A. Tritesa²⁵ oraz Andrew T. Lincolna²⁶ wskazuje na jurydyczny wymiar świadectwa oraz jego teologiczne znaczenie. Towarzyszące mu znaki oraz dzieła mają charakter dowodowy i potwierdzają prawdziwość słów Jezusa. Sama zaś Ewangelia Jana może być odczytywana jako przewód sądowy, w którym Bóg toczy spór ze swoim ludem, wykazując synostwo Boże Jezusa.

W ukazywaniu przez egzegetów jurydyczno-teologicznego profilu świadectwa Ojca ważną rolę odgrywa studium leksykalne. Uwzględnia ono biblijne i klasyczne użycie terminów μαρτυρεῖν (świadczyć), μαρτυρία (świadectwo) oraz λαλεῖν (mówić) i κρίνειν (sądzić). Dzięki temu wykazano, że zawarte w Ewangelii Jana świadectwo oraz czynność świadczenia, niezależnie od tego, kto jest ich podmiotem, mają zwykle – poza nielicznymi wyjątkami²⁷ – podtekst religijny. Głównym źródłem poznania świadectwa Ojca są natomiast przede wszystkim wypowiedzi Jezusa, które wśród Żydów wzbudzają liczne kontrowersje. Osią sporu w Ewangelii Jana jest prawdziwa tożsamość Jezusa, z którą nierozzerwalnie wiąże się ojcostwo Boga.

Częstym punktem odniesienia i przedmiotem pogłębionych analiz uczonych jest wygłoszona w J 5,31-47 apologia, w której Jezus wymienia przemawiające za Nim świadectwa. Wśród nich szczególne zainteresowanie biblistów wzbudzają Pisma i utożsamiane z osobą Mojżesza Prawo. Tylko w świetle Starego Testamentu, mając w sobie miłość Boga, można – zdaniem uczonych – właściwie odczytać znacznie dzieł powierzonych Jezusowi przez Ojca do wykonania.

Podobnie jak w przypadku ujęć relacyjnych, podstawową trudność w określeniu co jest świadectwem i gdzie o nim mowa w czwartej Ewangelii, stanowi brak określonych kryteriów wyboru. Stosowanie metody uznaniowej zarówno

²² J.C. Hindley, *Witness in the Fourth Gospel*, *Scottish Journal of Theology* 18/1965, s. 319-337.

²³ S. Pancaro, *The Law in the Fourth Gospel. The Torah and the Gospel, Moses and Jesus, Judaism and Christianity According to John*, Leiden 1975.

²⁴ I. de la Potterie, *La notion de témoignage dans Saint Jean*, s. 193-208. Por. tenże, *El concepto de testimonio en san Juan*, w: *La verdad de Jesús. Estudios de cristología joannea*, Madrid 1979, s. 269-298.

²⁵ A.A. Tritese, *The New Testament Concept of Witness*, Cambridge 2004².

²⁶ A.T. Lincoln, *Trials, Plots and the Narrative of the Fourth Gospel*, *Journal for the Study of the New Testament* 17/1995, s. 3-30.

²⁷ Zob. J 2,25; 3,28; 4,39; 12,17; 13,21; 18,23.

w doborze tekstów będących przedmiotem analizy, jak i przy określaniu w czym, albo przez kogo w czwartej Ewangelii wyraża się świadectwo Ojca, prowadzi do interpretacyjnego zamętu. Z jednej strony bowiem uznaje się Boży autorytet świadectwa Jana Chrzciciela (1,32-34), z drugiej zaś deprecjonuje znaczenie głosu z nieba, o którym mowa w 12,28²⁸.

Ciekawi jednak dostrzeżenie bliskości dwóch świadectw – anonimowego z apologii Jezusa w 5,32 oraz „widzącego” u stóp krzyża na Golgocie w 19,35. W ujęciu jurydycznym obydwie one służą potwierdzeniu Bożej prawdy, ale zarazem wskazaniu, że w ofiarowaniu swojego jedyne Syna i przez Niego, Bóg daje życie światu. Takie przesłanie świadectwa skłania do tego, by rozpatrywać je w kategoriach teologicznych, a zatem daru pochodzącego do Boga; daru, który domaga się odpowiedzi ze strony człowieka²⁹.

1.3. Ujęcia teologiczno-strukturalne świadectwa

Spośród trzech sposobów przedstawienia świadectwa Ojca o Synu w Ewangelii Jana najmniej jednorodne są ujęcia teologiczno-strukturalne. Ten profil badań realizują Urban C. von Wahlde³⁰, Luis Sánchez Navarro³¹ i Renato Kempthorne³². Zamiast kompleksowej analizy struktury tekstu egzegeci badają teologiczną funkcję świadectwa w obrębie jednej bądź kilku perykop czwartej Ewangelii.

U.C. von Wahlde skupia się na J 5,31-40. Zdaniem uczonego świadectwem Ojca jest Jego słowo przekazane Jezusowi, a następnie przez Niego światu. Biblista z Chicago postrzega świadectwo o Jezusie jako rozciągnięty w czasie proces, który z jednej strony służy przekonaniu ludzi o ich grzeszności, a z drugiej przekonuje do wiary w Syna Bożego.

Z kolei L. Sánchez Navarro analizuje zjawisko inkluzji, które zachodzi pomiędzy wzmiankami świadectwa o Jezusie w 1,19 i 21,24. Hiszpański uczoney wykazuje, że dzięki wspomnianej inkluzji literacka struktura czwartej Ewangelii ma kształt tryptyku. Zdaniem madryckiego biblisty najważniejszym świadectwem Ojca o Synu w czwartej Ewangelii jest Boża wypowiedź z 12,28. Zaś wzmianko-

²⁸ Zob. A.A. Trites, *The New Testament Concept of Witness*, s. 102.

²⁹ D. Ledwoń, *Świadectwo Ojca w czwartej Ewangelii*, s. 29.

³⁰ U.C. von Wahlde, *The Witnesses to Jesus in John 5:31-40 and Belief in the Fourth Gospel*, *Catholic Biblical Quarterly* 43/1981, s. 399-400.

³¹ L. Sánchez Navarro, *Estructura testimonial del Evangelio de Juan*, *Biblica* 86/2005, s. 511-528.

³² R. Kempthorne, "As God is my Witness!" *John 19,34-35*, *Studia Evangelica* 6/1973, s. 287-290.

wana tam chwała obejmuje nie tylko publiczną działalność Jezusa, ale również Jego misterium paschalne³³.

Odmienne poglądy wyraża R. Kempthorne. Jego bowiem zdaniem wszystkie obecne w Ewangelii Jana świadectwa o Synu prowadzą na Golgotę i tam, a nie wcześniej, znajdują swoje wypełnienie. Brytyjski uczyony zwraca też uwagę na literackie podobieństwo wypowiedzi o świadectwie z 5,32 i 19,35. Natomiast anonimowe świadectwo o wydarzeniach na Golgocie egzegeta przypisuje wprost Bogu Ojcu³⁴.

Do przedstawionego przez R. Kempthorne'a poglądu krytycznie odnosi się w swoim komentarzu ks. prof. Lech Stachowiak. Zdecydowanie odrzuca on propozycję identyfikowania anonimowego świadka z Bogiem Ojcem. Zdaniem biblisty z KUL-u umiłowany uczeń może postulować prawdziwość swojego świadectwa, gdyż opiera się ono na autorytecie Pisma i ścisłej łączności z Jezusem³⁵. Niezrozumiałym jednak pozostaje podważanie przez egzegetę autentyczności głosu Ojca w teofaniach oraz kontrastowanie go z głosem Jezusa Chrystusa³⁶, gdy Stary Testament zawiera liczne przykłady wypowiedzi Boga wyrażanych za pośrednictwem proroków.

Te istotne z punktu widzenia interpretacji świadectwa mankamenty koryguje w najnowszym, dwutomowym komentarzu do czwartej Ewangelii Jana Stanisław Mędała. Już we wstępie, omawiając kompozycję retoryczną tekstu Jana, obok dramatyzacji, wezwania do wiary i udziału w krzyżu Jezusa, uczyony wymienia świadectwo jako jeden z głównych wątków czwartej Ewangelii³⁷. Choć wszystkie obecne w niej świadectwa przypisuje Bogu Ojcu, to jednak w tym, które składa na Golgocie umiłowany uczeń (19,35), widzi aktywność Ducha³⁸.

1.4. Perspektywa badawcza³⁹

Dotychczasowe badania nad świadectwem Ojca pozwalają na bardziej precyzyjne odczytanie dynamiki życia wewnątrz Trójcy, ukazując pełne zaangażowanie Ojca w ziemską misję Syna. Natomiast uznanie kluczowej roli świadectwa

³³ Por. L. Sánchez Navarro, *Estructura testimonial del Evangelio de Juan*, s. 527.

³⁴ Por. R. Kempthorne, "As God is my Witness!" *John 19,34-35*, s. 289.

³⁵ Por. L. Stachowiak, *Ewangelia według św. Jana. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Poznań - Warszawa 1975, s. 381.

³⁶ D. Ledwoń, *Świadectwo Ojca w czwartej Ewangelii*, s. 35.

³⁷ Tamże, s. 36.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże, s. 36-37.

w strukturze czwartej Ewangelii służy głębszemu zrozumieniu przedstawionych w niej wydarzeń zbawczych, których protagonistą jest Bóg Ojciec.

Oprócz trzech możliwych ujęć tematu świadectwa Ojca w Ewangelii Jana można jeszcze wskazać na dwa najczęściej stosowane modele analizy tekstu. Pierwszy usiłuje zdefiniować przedmiot badań za pomocą studium leksykalnego Ewangelii. Natomiast drugi widzi tekst biblijny jako strukturalną całość, wyodrębniając w nim formy gramatyczne wyrazów, wzajemne ich połączenie, właściwości stylistyczne zdań, figury retoryczne, semantykę słów oraz właściwości narracji (zmianę akcji, osób, miejsca i czasu). Zastosowanie tego drugiego modelu badawczego, odpowiadającego wymogom synchronii, umożliwia wskazanie pierwszej wzmianki o świadectwie Ojca w 5,32. W tym niewielkim fragmencie apologii Jezusa zwraca uwagę podkreślenie przez Niego prawdziwości świadczenia anonimowego podmiotu, wyrażające się w nagromadzeniu czasowników pochodzących od μαρτυρέω. Analogiczna sytuacja zachodzi jeszcze tylko w jednym miejscu Ewangelii Jana, a mianowicie w relacji o świadectwie widzącego w 19,35. Tam również anonimowa osoba składa prawdziwe świadectwo o Jezusie. Dostrzeżenie jej związku z aktywnością Boga Ojca stanowi cenny przyczynek do dalszych analiz literackich, które muszą uwzględniać silnie akcentowany w Ewangelii Jana kontekst starotestamentalny. Ponadto mając na uwadze kompletność wszystkich przedstawionych przez ewangelistę wydarzeń, należy także uznać jako w pełni zasadne zbadanie narracji o zmartwychwstaniu Jezusa. Wieńczy ono jego dzieło zbawcze, a dla pierwszej wspólnoty wierzących staje się podstawowym punktem odniesienia.

2. Nowa koncepcja

2.1. Metoda badań

Uporządkowanie dotychczasowego stanu badań nad świadectwem Ojca w czwartej Ewangelii wskazało na potrzebę podjęcia nowych, tym razem kompleksowych prac egzegetycznych, uwzględniających obecny dorobek. Osiągnięcie możliwie najlepszych efektów zapewnia przyjęte w badaniach podejście synchroniczne. Traktuje ono księgę biblijną jako całość, bez wnikania w proces kształtowania się tekstu⁴⁰ i powinno stanowić podstawowe narzędzie w analizie czwartej Ewangelii w jej kanonicznej postaci.

⁴⁰ Por. S. Hałas, *Analiza struktury literackiej drogą lepszego zrozumienia tekstu biblijnego*, *Collectanea Theologica* 66/1996 nr 1, s. 38.

2.2. Wyróżnienie cechy świadectwa Ojca

Spośród licznych świadectw o Jezusie w czwartej Ewangelii, to które składa o Nim Ojciec – określony w 5,32 mianem „innego” – wyróżniają dwie podstawowe cechy. Wskazuje na nie sam Jezus mówiąc, że jest to świadectwo prawdziwe (5,32) i większe od Janowego (5,36). Różnica w jakości świadczenia o Synu dotyczy przede wszystkim samej natury podmiotu, jego czynności oraz ich pochodzenia, ale w tekście odzwierciedla ją jeszcze użycie stosownego czasu gramatycznego. Widać to w zestawieniu świadczenia przypisanego Janowi Chrzcicielowi (5,33) oraz „innemu” (5,32), czyli Ojcu.

W przypadku wzmianki obejmującej postawę Jana Chrzciciela w 5,33 występuje czasownik wyrażony w czasie przeszłym dokonanym (μεμαρτύρηκεν). Skutki opisywanego za jego pomocą wydarzenia z przeszłości trwają zatem w chwili mówienia o nim. Natomiast w 5,32, gdzie mowa o „innym”, czynność świadczenia wyrażona jest w czasie teraźniejszym⁴¹ i staje się cechą podmiotu zdania⁴².

2.3. Wskazanie trzech aspektów świadectwa w ujęciu Ewangelii Jana

Pierwsze wzmianki na temat świadectwa Ojca w 5,32.36 determinują wybór obydwu tych wersetyków zawartych w drugiej części apologii Jezusa (5,31-47) jako punktu wyjścia dla dalszej refleksji. Jej przedmiot powinny stanowić rodzaje świadczenia Boga o swoim Synu. Z odnotowanych przez ewangelistę słów Jezusa w 5,36-47 wynika, że wyraża się ono na trzy sposoby: poprzez bezpośrednią wypowiedź Boga, poprzez Pisma, wreszcie poprzez dzieła wykonane przez Syna⁴³.

2.3.1. Boża wypowiedź, jako świadectwo Ojca

W czwartej Ewangelii obecne są jedynie dwa miejsca, w których występuje mowa przypisywana Bogu. Za każdym razem dotyczy ona Jezusa i Jego dzieła. W pierwszym przypadku mowę Boga przytacza Jan Chrzciciel (1,33), natomiast w drugim jest ona częścią narracji, w której pojawia się jako głos z nieba, obwieszczący

⁴¹ Mowa o innym, że jest świadczącym (μαρτυρῶν – part. praes. act. Nom. sing.) oraz że świadczy (μαρτυρεῖ – ind. praes. act. 3 sing.).

⁴² Por. U.C. von Wahlde, *The Witnesses to Jesus in John 5:31-40*, 388.

⁴³ W drugiej części apologii Jezusa (5,31-47) świadectwa te występują w odwrotnej kolejności. Najpierw mowa o dziełach, później pojawiają się Pisma oraz Mojżesz (identyfikowany z Prawem), wreszcie słowa Jezusa (mowa Boga). Natomiast porządek, w jakim powinny być analizowane, odpowiada zarówno chronologii wydarzeń zawartej w prologu czwartej Ewangelii, jak i w całej historii biblijnej oddziaływania słowa Bożego na ludzi.

uwielbienie Jezusa (12,28)⁴⁴. W obydwu fragmentach sposób wprowadzenia mowy Boga naśladuje styl obecny w przekazach starotestamentalnych.

2.3.2. Słowo spisane jako świadectwo Ojca

O roli Pism jako świadectwa Ojca w czwartej Ewangelii rozstrzyga definitywnie wypowiedź Jezusa z 5,39.46. W tekście Jana można wyróżnić trzy rodzaje odwołań do Starego Testamentu. Są nimi: ogólne wzmianki, bez wskazania na konkretną księgę; następnie parafrazy⁴⁵, aluzje w postaci motywów utrwalonych w biblijnej świadomości odbiorców orędzia czwartej Ewangelii; echo⁴⁶; wreszcie – wplecione w toku narracji – bezpośrednie wyjątki z ksiąg⁴⁷. Aby wybrane teksty starotestamentalne mogły stanowić przedmiot analizy porównawczej z tekstem Jana, powinny spełniać łącznie cztery, niewyodrębnione dotąd przez egzegetów kryteria⁴⁸:

Wymienione wyżej odniesienia należą do Pięcioksięgu Mojżesza oraz pism prorockich i wprost odnoszą się do Namaszczonego (Chrystusa), poświadczając Jego pochodzenie od Ojca.

Wspomniane wzmianki starotestamentalne stanowią część wypowiedzi bohaterów narracji bądź funkcjonują jako komentarz ewangelisty, ale zawsze obecne są bezpośrednio lub w odniesieniu do aktywności Jezusa i wskazują na Niego jako Syna Bożego.

Przywołane teksty odzwierciedlają zarówno dzieło Boga w historii, jak również wypowiedziane przez Niego słowo (tak bezpośrednio, jak i przez proroków), które łączy się z ziemską misją Jezusa i odsłania Jego tożsamość. Należy w tym miejscu uwzględnić także te spośród fragmentów Starego Testamentu, które nie ukazują Boga mówiącego wprost, ale przez ewangelistę wykorzystane są w taki sposób, by spełniały funkcję mowy Bożej o Chrystusie – Synu Ojca.

⁴⁴ D. Ledwoń, Świadectwo Ojca w czwartej Ewangelii, s. 52.

⁴⁵ W przypadku, gdy przytoczony fragment jest przetworzeniem kilku tekstów biblijnych w jedną wypowiedź można mówić o tzw. cytacie sumarycznym.

⁴⁶ Aluzja literacka i echo różnią się od siebie stopniem wykorzystywania biblijnych figur w postaci osób, wydarzeń, symboli oraz miejsc (por. G. Burge, *Revelation and Discipleship in St. John's Gospel*, w: *Challenging Perspectives on the Gospel of John*, red. J. Lierman, Tübingen 2006, s. 243). Tam, gdzie w tekście odniesienie jest wyraźne, np. złożone z kilku wymienionych elementów, można mówić o aluzji. Natomiast w miejscu, gdzie związek ze źródłem jest obecny, ale słabiej uwidoczony, przyjmuje się, że dany tekst jest jego echem (por. A. Kubiś, *The Book of Zechariah in the Gospel of John*, Pendé 2012, s. 22).

⁴⁷ D. Ledwoń, Świadectwo Ojca w czwartej Ewangelii, s. 63-64.

⁴⁸ Tamże, s. 49.

Wspomniane teksty koncentrują się wokół opisanych w Ewangelii wydarzeń paschalnych (męki, śmierci i zmartwychwstania Jezusa), wskazując na Boga Ojca, który jest świadkiem i autorytatywnym egzegetą.

W czwartej Ewangelii występują trzy główne podmioty wzmiankujące Stary Testament. Są nimi: Chrystus⁴⁹, Jego rozmówcy⁵⁰ oraz ewangelista⁵¹, który pełni rolę narratora. Jednakże spośród wymienionych bohaterów narracji, Pismem oraz Prawem jako świadectwami Ojca o Synu posługują się tylko Jezus i ewangelista Jan. Świadectwo to ukazuje chwałę Syna już objawioną w historii przez Boga, ale na nowo i w całej pełni wyrażoną w Chrystusie⁵².

2.3.3 Dzieła Jezusa jako świadectwo Ojca

Powierzone Jezusowi przez Ojca do wypełnienia dzieło (5,36) jest jednym z głównych tematów Ewangelii Jana. Służy ono zbawieniu ludzi, ale najpierw wyraża relację pomiędzy Ojcem a Synem i bardzo często jest utożsamiane z dokonanymi przez Jezusa znakami. Można powiedzieć, że zakres „dzieła” jest szerszy od „znaku”. Każdy znak można odczytywać jako dzieło, ale nie wszystkie dzieła są znakami. Obydwie wymienione kategorie nie decydują o jedności struktury czwartej Ewangelii. Dlaczego? – Ponieważ znaki zamykałyby się w publicznej działalności Jezusa, a dzieło powierzone Mu przez Ojca sięga godziny jego wypełnienia. Znaki i dzieła są więc częścią innego procesu, który wyraża kategoria świadectwa. Potwierdza ono ojcostwo Boga i zarazem synostwo Boże Jezusa⁵³.

2.4. Świadectwo Ojca w narracjach po śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa

Trzy ostatnie rozdziały Ewangelii Jana zawierają tylko dwie literalne wzmianki o świadectwie dotyczącym Jezusa. Pierwsza znajduje się w relacji anonimowego świadka wydarzeń na Golgocie (19,35). Druga z kolei obecna jest w wieńczącej ostatni rozdział tekstu Jana wypowiedzi umiłowanego ucznia (21,24). Pomimo tak

⁴⁹ W dialogu z Natanaelem (1,47-51); podczas oczyszczenia świątyni (2,13-22); w dialogu z Nikodemem (3,1-21); w dialogu z Samarytanką przy studni Sychar (4,1-26); podczas mowy eucharystycznej (6,26-59); podczas wystąpienia w Święto Namiotów (7,1-53); podczas nauczania w świątyni (8,12-20); w sporach o boską tożsamość Jezusa (8,21-59); w mowie o Dobrym Pasterzu (10,1-19); w sporach podczas uroczystości Poświęcenia Świątyni (10,22-39); podczas ostatniej wieczerzy (13,18-20); w mowie pożegnalnej o zjednoczeniu z Chrystusem (15,25); w mowie pożegnalnej o powtórny przyjsciu (16,32) i podczas pojmania Jezusa w Ogrójcu (18,5).

⁵⁰ Jan Chrzciciel, Natanael, Matka Jezusa, niewidomy od urodzenia, Żydzi.

⁵¹ J 2,17.22; 12,15.16.38.40.41; 19,24; 19,28-30.

⁵² D. Ledwoń, *Świadectwo Ojca w czwartej Ewangelii*, s. 106.

⁵³ Tamże, s. 94.

skromnej liczby bezpośrednich odniesień do tematu świadectwa w perykopach opowiadających o męce, śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa, temat świadectwa Ojca jest w nich całościowo rozwinięty.

W narracji o przebiciu boku Jezusa (19,31-37) zawierają się wszystkie wymienione w czwartej Ewangelii sposoby świadczenia Ojca o Synu: od znaku, którego funkcję spełnia w opowiadaniu wypłynięcie krwi i wody (19,34), przez mowę naocznego świadka (19,35), po przywołane przez niego słowa Pism (19,36.37). Anonimowość i wiarygodność świadczącego o wydarzeniach na Golgocie odpowiada cechom świadectwa „innego” w 5,32. Współwystępowanie w narracji wszystkich odnoszących się do Jezusa świadectw wskazuje na obecność i zaangażowanie Boga po stronie Syna, który wypełnił powierzone Mu przez Ojca dzieło. Wypłynięcie krwi i wody wyraża doskonałość złożonej przez Jezusa ofiary, natomiast jej przyjęcie przez Boga potwierdza wypełnienie się Pism, a zwłaszcza Prawa. Dzięki anonimowemu świadectwu ofiara Jezusa może być odczytywana jako nowa Pascha. O poznaniu tożsamości złożonego w niej Baranka Bożego decyduje Jego relacja z Tym, który przemawia w Pismach. Jest Nim świadczący Bóg, którego Jezus nazywa swoim Ojcem.

Świadectwo z Golgoty nie zatrzymuje się na kontemplacji ukrzyżowanego Jezusa. Jego chwała jest chwałą żyjącego Ojca, przez którego żyje również Syn (6,57). Dlatego znakiem, który ostatecznie potwierdza tożsamość Jezusa, jest Jego zmartwychwstanie. Z tego faktu rodzi się w uczniach zrozumienie dla świadectwa Pism (2,22; 20,9) i stąd też wynika wiarygodność głoszonej Ewangelii. W narracjach popaschalnych wyraża się również troska Boga, który w swoim Synu zaprasza wierzących do życia wiecznego. Jest to świadectwo, które przekonuje i utrwala wiarę, że Jezus jest Synem Bożym⁵⁴.

Wieńczące Ewangelię Jana rozdziały dwudziesty i dwudziesty pierwszy zawierają szereg świadectw, wyrażających aktywną obecność Boga Ojca w zmartwychwstaniu Jezusa. Pierwszym z nich jest użycie przez ewangelistę *passivum divinum*, gdy podaje on, że kamień od grobu został odsunięty. Drugim świadectwem jest przywołana przez narratorkę mowa Pism, że Jezus ma powstać z martwych. Wypełnianie się proroctw o Jezusie wskazuje na prawdziwość świadectwa o Nim, co jest charakterystyczną cechą świadectwa Ojca o Synu. Trzecim ze świadectw w narracjach o zmartwychwstaniu Jezusa jest pojawienie się aniołów. Ich obecność w Starym Testamencie wiąże się zawsze z cudowną interwencją Boga. Czwarte, najbardziej wyraźne świadectwo o zmartwychwstaniu,

⁵⁴ Tamże, s. 220.

stanowią chrystofanie. Czterokrotne ukazanie się Jezusa uczniom potwierdza Jego Boże panowanie nad śmiercią oraz przekazaną Mu od Ojca władzę posiadania życia w sobie, co przewyższa świadectwo Jana Chrzciciela. To przewyższanie jest kluczową cechą świadectwa Ojca w czwartej Ewangelii i decyduje o wierze w Jezusa oraz uznaniu Go za Pana i Boga. Piątym świadectwem o zmartwychwstaniu Jezusa są wypowiedzi Marii Magdaleny oraz uczniów, którzy widzieli Pana i zgodnie z tym widzeniem mówią o Nim. Szczególną rolę w tym względzie spełnia ewangelista, którego wypowiedź zawiera terminologię bezpośrednio związaną z czynnością świadczenia.

Nieposługiwanie się przez ewangelistę terminami z rdzeniem $\mu\alpha\rho\tau$ - między 19,35 a 21,24 wynika z wiedzy bohaterów narracji o tym, kim jest Jezus. Cechą wcześniejszych wypowiedzi o Nim – przed 19,36 – kwalifikowanych jako świadectwo jest to, że dotyczą one potwierdzenia synostwa Bożego Jezusa. Natomiast popaschalne wyznanie Marii („Widziałam Pana i to mi powiedział”, 20,18), uczniów w wieczerniku („Widzieliśmy Pana”, 20,25), Tomasza („Pan mój i Bóg mój”, 20,28) oraz Jana („Pan jest!”, 21,7) nie wiąże się z wykazaniem tożsamości Jezusa, ale rodzi się ze spotkania ze Zmartwychwstałym.

Ukrzyżowany i uwielbiony Chrystus, okazujący uczniom znamiona swojej męki i śmierci, sam staje się dla nich najbardziej czytelnym świadectwem Ojca, którego historię utrwała następnie na piśmie umiłowany uczeń. Prawdziwość jego relacji o życiu, męce, śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa wynika zarówno z bezpośredniego doświadczenia znaków, jak i z osobistego przyjęcia świadectwa Ojca, który w Jednorodzonym Synu objawia swoją chwałę (1,14). Dla tych zaś, którzy jej nie widzieli, a wierzą w Chrystusa dzięki słowu Jego uczniów (17,20), wiarygodnym świadectwem minionych wydarzeń pozostaje Ewangelia, będąca trwałym owocem zjednoczenia z Jezusem i Jego Ojcem⁵⁵. Przyjęcie świadectwa umiłowanego ucznia o Jezusie zapewnia wierzącym w nie życie wieczne. Można zatem powiedzieć, że przynosi ono ten sam skutek, co świadectwo Boga o swoim Synu. Słusznie więc może zostać odczytane jako świadectwo Ojca.

Podsumowanie

Głównym osiągnięciem na nowo podjętych i zrealizowanych badań nad świadectwem Ojca w czwartej Ewangelii jest ustalenie jego dwóch podstawowych cech.

⁵⁵ Tamże, s. 250-251.

Pierwszą z nich jest potwierdzona wypełnieniem Pism prawdziwość świadectwa (wyrażająca się między innymi przez wypełnienie Pism), a drugą – jego wyższość nad świadectwem Jana Chrzciciela. Obydwie wymienione cechy charakteryzują też świadectwo umiłowanego ucznia Jezusa i zarazem ewangelisty, który na mocy na mocy szczególnej relacji z Jednorodzonym Synem Boga, przyjmuje rolę autorytatywnego, wiary-godnego świadka Jego życia.

Ks. dr Dawid Ledwoń, SBP 312